

הסוגיא השש עשרה: 'פרים' (נה ע"ב)

משנה

יום טוב הראשון של חג היו שם שלשה עשר פרים, אילים שנים, ושעיר אחד. נשתיירו שם ארבעה עשר כבשים לשמונה משמרות. ביום ראשון – ששה מקריבין שנים שנים, והשאר אחד אחד. בשני – חמשה מקריבין שנים שנים, והשאר אחד אחד. בשלישי – ארבעה מקריבין שנים שנים, והשאר אחד אחד. ברביעי – שלשה מקריבין שנים שנים, והשאר אחד אחד. בחמישי – שנים מקריבין שנים שנים, והשאר אחד אחד. בששי – אחד מקריב שנים, והשאר אחד אחד. בשביעי – כולן שוין. בשמיני – חזרו לפייס כברגלים. אמרו – מי שהקריב פרים היום לא יקריב למחר, אלא חוזרין חלילה.

גמרא

- [1] נימא מתניתין רבי היא ולא רבנן, דתניא: פר הבא בשמיני – בתחילה מפיסין עליו, דברי רבי. וחכמים אומרים: אחת משתי משמרות דלא שלשו בפרים עושה אותו!
- [2] אפילו תימא רבנן, אטו שתי משמרות לא אפוסי בעי?
- [3] כמאן אזלא הא דתניא: כל המשמרות שונות ומשלשות, חוץ משני משמרות, ששונות ואין משלשות. נימא רבי ולא רבנן!
- [4] אפילו תימא רבנן, מאי לא שלשו – בפרי החג.
- [5] ומאי קא משמע לן? – הא קא משמע לן; מי שהקריב פרים היום לא יקריב למחר, אלא חוזרין חלילה.
- [6] אמר רבי אלעזר: הני שבעים פרים כנגד מי – כנגד שבעים אומות. פר יחידי למה – כנגד אומה יחידה. משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: עשו לי סעודה גדולה. ליום אחרון אמר לאוהבו: עשה לי סעודה קטנה, כדי שאהנה ממך.
- [7] אמר רבי יוחנן: אוי להם לגויים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו, בזמן שבית המקדש קיים – מזבח מכפר עליהן, ועכשיו מי מכפר עליהן?

א. ניסיון לזהות את התנא של משנתנו עם רבי יהודה הנשיא, ודחיית הניסיון

ב. ברייתא, ניסיון לזהות את התנא של הברייתא עם רבי יהודה הנשיא, ודחיית הניסיון

ג. הסבר לברייתא

ד. מימרות של רבי אלעזר ורבי יוחנן בעניין פרי החג

מסורת התלמוד

[1] אחת משתי משמרות דלא שלשו בפרים עושה אותו. השוו ירושלמי סוכה ה ז, נה ע"ד ("רבי אלעזר שאל מהו להתחיל מהן לרגל הבא... דתני רבי נתן שמיני לא היה בו פיס"). [3] כל המשמרות שונות ומשלשות, חוץ משני משמרות, ששונות ואין משלשות. תוספתא סוכה ד טו (מהד' ליברמן, עמ' 275-276); ירושלמי סוכה ה ז, נה ע"ד. [5] חזרין חלילה. השוו תוספתא סוכה ד טו (מהד' ליברמן, עמ' 275-276) [6] השוו פסיקתא דרב כהנא פרשה כח; תנחומא א, פנחס, סימן טז; תנחומא בובר, פנחס, סימן טו; במדבר רבה פרשה כא, סימן כד. [7] בזמן שבית המקדש קיים – מוזבח מכפר עליהן, ועבשו מי מכפר עליהן. השוו בבלי ברכות נה ע"א; חגיגה כז ע"א; מנחות צז ע"א.

רש"י

יום טוב הראשון של חג כו' וכל המשמרות עולות לרגל, ושש עשרה מהם מקריבין שש עשרה בהמות הללו. נשתיירו כו' דכל המשמרות זוכות בחובות הבאות מחמת הרגל ברגל, ואין משמר של אותה שבת יכולה לעכב עליהן, כדאמרינן בגמרא. יום הראשון שהיו שמונה משמרות לארבעה עשר כבשים, ששה משמרות מן השמונה היו מקריבין שני כבשים – כל אחת מהן, הרי שנים עשר כבשים. והשאר שנים הנותרות מקריבות אחד אחד. בשני שנתמעט אחד מן הפרים, ונשתיירו תשעה משמרות לארבעה עשר כבשים. חמשה מהם מקריבים שנים שנים הרי עשרה. והשאר ארבעה הנותרות מקריבות כל אחד כבש אחד. בשלישי שנתמעט עוד אחד מן הפרים, ונשארו עשרה משמרות לארבעה עשר כבשים. ארבעה מקריבין שנים שנים דהוו להו שמונה. והשאר אחד אחד ששה כבשים לששה משמרות. בשביעי כולן שוין כל המשמרות המקריבות כבשים שוות, שכל אחת מקרבת אחד, שהרי אינם אלא שבעה פרים ואילים שנים ושעיר אחד לעשרה משמרות, נשתיירו ארבעה עשר כבשים לארבעה עשר משמרות. בשמיני חזרים לפייס כברגלים פר אחד ואיל אחד – ושבעה כבשים הקריבים בשמיני, אין קריבים כסדר קרבנות החג שקרבו לפי סדר משמרות, כדבעינן לפרושי במסקנא, אלא כל המשמרות באות ומפיסות עליהן כמו שמפיסין בשאר רגלים, שאין קרבנותיהן מרובין להקריבין לפי הסדר ולהשוות בהן כל המשמרות אף בשמיני, כולן מפייסין, והזוכה בפייס מקריבו, ובסדר יומא (כב, א) מפרש היאך מפייסין. אמרו מי שהיה מקריב היום פרים לא היה מקריב למחר – פרים, שאין המשמרות שהקריבו כבשים אתמול מניחים אותם, אלא חזרין חלילה, ונמצאו כולן שונות ומשלשות בפרים חוץ משתים ששונות ואין משלשות, כיצד, ביום הראשון היו שלשה עשר פרים, והקריבו שלשה עשר משמרות כדרך סדרן בדברי הימים (א כד) יהויריב ראשון ואחריו ידעיה חרים כו' – כולן כמות שהן סדורים, נשתיירו עשרה עשרה אחרונות לאילים ולכבשים, למחרת היו שנים עשר פרים, ומקריבין אותן הנך אחד עשר משמרות וחזר יהויריב, ומקריב אחד – נמצא ששנה יהויריב לבדו, בשלישי היו אחד עשר פרים והקריבום אחד עשר משמרות שאחרי יהויריב, נמצא ששנו שנים עשר משמרות, ברביעי – היו עשרה פרים והקריבום עשרה משמרות שלאחריהם, הרי ששנו, נמצאו עשרים ושנים משמרות שונות, בחמישי תשעה פרים, שתי משמרות האחרונות הקריבו שנים מהן, וחזר יהויריב ושש משמרות שלאחריו, והקריבו שבעה – הרי ששילשו שבעה משמרות, בששי שמונה פרים, והקריבום השמונה שלאחריהם – הרי חמשה עשרה משמרות ששילשו, בשביעי שבעה פרים לשבעה משמרות, נמצאו כולן משלשות חוץ משתים האחרונות. לימא מתניתין דקתני: בשמיני חזרים לפייס כברגלים, וקא סלקא דעתיה דכל המשמרות באות ומפיסות – רבי היא ולא רבנן. בתחילה מפיסין עליו כל המשמרות כאילו הוא תחילת קרבנות, ולא אמרינן: ליקרבו חד מהנך שלא שישלו. לאו אפוסו בעי בין שתיהן, איזה מהן תזכה בו, ודלמא ההוא פייס דקאמר מתניתין בין שתיהן היה – דהא לא תנן ביה בתחילה. מאי קא משמע לן וכי מנינא אתא לאגמרינן, שכן עולה החשבון כשחזרין חלילה ומשני: קא משמע לן מאי דאשמועינן נמי תנא דמתניתין: מי שהיה מקריב פרים היום כו'. שבעים פרים פרי החג שבעים הם, חוץ משל שמיני, כנגד שבעים אומות לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם – לפי שנידונין בחג על המים. פר יחיד של שמיני. שאהנה ממך אין לי הנייה וקורת רוח בשל אלו, אלא בשלך.

תקציר

לפי משנה סוכה ה' ערכו פיס כדי לקבוע איזה משמר יקריב את פר המוסף של שמיני עצרת. בסוגיא מובאת מחלוקת רבי וחכמים: לפי רבי ערכו פיס חדש בשמיני; לפי החכמים אחד משני המשמרות שהקריב רק פעמיים (ולא שלוש פעמים) את פרי חג הסוכות הקריב בשמיני עצרת. הגמרא דוחה ניסיונות להציג את משנתנו וברייתא נוספת כרבי דווקא. הסוגיא מסתיימת בשתי מימרות של אמוראי ארץ ישראל: לפי רבי אלעזר, שבעים הפרים שהוקרבו בסוכות מייצגים את שבעים האומות, והפר של שמיני עצרת את ישראל. לפי רבי יוחנן, בימי הבית כיפר המזבח על חטאי האומות.

מתוך השוואה למקבילה בירושלמי סוכה ה' ז, נה ע"ד, עולה שעמדת החכמים היא למעשה עמדת רבי נתן, שסבר שלא קיימו פיס בשמיני עצרת. בעל הגמרא שלנו לא הכיר את החומר התנאי בצורתו המקורית, כפי שהוא מובא בירושלמי.

מהלך הסוגיא ותולדותיה

בימי החג שימשו כל עשרים וארבעה משמרות הכהונה יחד במקדש. לפי במדבר כט יב-לה, בכל יום מימי חג הסוכות הקריבו שני אלילים, ארבעה עשר כבשים ושעיר עזים לחטאת, וכן מספר יורד של פרים: שלושה עשר ביום הראשון, שנים עשר ביום השני, אחד עשר ביום השלישי, עשרה ביום הרביעי, תשעה ביום החמישי, שמונה ביום השישי ושבעה ביום השביעי. נמצא שביום הראשון של סוכות הקריבו שלושים בהמות ואלו התחלקו בין עשרים וארבעה משמרות, כשכל משמר מקריב בהמה אחת, פרט לשישה שהקריבו שני כבשים כל אחד. ביום השני, כשפר אחד היה חסר והיו בסך הכול עשרים ותשע בהמות, הקריבו חמישה משמרות שני כבשים כל אחד, ושאר המשמרות בהמה אחת למשמר, וכך בסדר יורד: ביום השלישי ארבעה משמרות הקריבו שני כבשים כל אחד, ביום הרביעי שלושה משמרות הקריבו שני כבשים כל אחד, ביום החמישי שני משמרות הקריבו שני כבשים כל אחד, ביום השישי משמר אחד עשה עבודה כפולה, וביום השביעי, הושענא רבה, הוקרבו עשרים וארבע בהמות בדיוק, וכל משמר הקריב בהמה אחת בלבד.

הקרבת פרי החג נחשבה לזכות מיוחדת,¹ ולכן מי שהקריב פרים יום אחד לא חזר להקריב פרים למחרת, אלא המשמרות שהקריבו את הבהמות האחרות זכו כל יום בהקרבת הפרים עד כמה שאפשר. החישוב מפורט בברייתא המובאת בפסיקא [3] בסוגיא שלנו: עשרים ושניים מתוך עשרים וארבעה המשמרות זכו להקריב לפחות שלושה פרים כל אחד, ושני משמרות נאלצו להסתפק בשני פרים כל אחד, שכן מתוך שבעים פרי החג הקריבו עשרים וארבעה משמרות ארבעים ושמונה (שניים לכל משמר), נותרו עשרים ושניים, מה שהשאיר שני משמרות עם שני פרים בלבד.

לפי משנתנו, "בשמיני חזרו לפייס כברגלים". מפשוטה של המשנה משתמע שלא ניתנה זכות קדימה בהקרבת הפר של שמיני עצרת לשני המשמרות שקופחו בהקרבת פרי החג, אלו שלא זכו להקריב פר שלישי. אך בעל הסוגיא שלנו מביא ברייתא ולפיה הלכה זו שנויה במחלוקת. רבי אכן סבר שבשמיני עצרת חוזרים לפייס מתחילה על כל הבהמות, כולל הפר, ואילו החכמים סבורים שיש לזכות את אחד המשמרות שהקריב שני פרים בלבד בחג בפר של שמיני עצרת. בעל הגמרא שלנו מציע, אפוא, את האפשרות שמשנתנו סתמה כרבי ולא כחכמים [1]. אך הוא דוחה את האפשרות הזאת, שכן ניתן לפרש את הביטוי "בשמיני חזרו לפייס כברגלים" כפיס בין שני המשמרות שלא הקריבו שלושה פרים [2]. בעל הגמרא חוזר ומציע שגם הברייתא "כל המשמרות שונות ומשלשות, חוץ משני משמרות, ששונות ואין משלשות" אף היא כדעת רבי ולא כחכמים, שכן לפי החכמים רק משמר אחד לא שילש בפרי [3]. אך גם הצעה זו נדחת בטענה הסבירה שהברייתא ההיא עוסקת בפרי החג בלבד, ולא בפר של שמיני עצרת [4]. אשר לחידוש

שבבירייתא ההיא לעומת המשנה, היא באה להבהיר שמי שהקריב פר היום לא היה מקריב למחר [5].

אגב הדיון בפרי החג, בעל הגמרא מביא את ההסבר של האמורא הארץ-ישראלית רבי אלעזר למשמעותם הסמלית: שבעים פרי החג כנגד שבעים אומות העולם, והפר של שמיני עצרת הנו סעודת פרידה מיוחדת שמכין לקב"ה "אוהבו", עם ישראל [6]. לפי רבי יוחנן, אומות העולם אינם מודעים למה שאבד להם: עבודת בית המקדש כיפרה עליהם, ומשחרב בית המקדש אין להם כפרה [7].

מקבילה לסוגיא שלנו מצאנו בירושלמי סוכה ה ז, נה ע"ד:

תני: כל המשמרות שהיו במקדש היו שונות ומשלשות בפרים, חוץ משתים האחרונות שהיו שונות ולא היו משלשות בפרים. רבי לעזר שאל: מהו להתחיל מהן לרגל הבא? אמר רבי יוסה: מתני' אמרה כן, בשמיני חזרו לפייס כרגלים. לא צורכה דילא כהדא דתני בשם רבי נתן, דתני רבי נתן: שמיני לא היה בו פייס. על דעתיה דרבי נתן, מהו להתחיל מהן לרגל הבא?

ממקבילה זו עולה שהשיטה המיוחסת לחכמים בבירייתא שבבבלי [1], ולפיה מפורש שאחד המשמרות שלא שילש בפרי החג הקריב את הפר של שמיני עצרת, לא הייתה מוכרת לאמוראי ארץ ישראל ולבעל הסוגיא שבירושלמי. במקום מחלוקת רבי וחכמים שבבירייתא שבבבלי, הירושלמי מכיר מחלוקת בין המשנה שלנו לברייתא דרבי נתן בשאלת הפיס בשמיני: לפי משנתנו "בשמיני חזרו לפייס כרגלים", ואילו רבי נתן שנה: "שמיני לא היה בו פייס". האמורא רבי אלעזר שואל אם ניתן לפצות את המשמרות שלא שילשו בפרי החג ברגל הבא, מן הסתם שמיני עצרת, על ידי מתן זכות קדימה להם בהקרכת הפר של שמיני עצרת. רבי יוסה אומר שפשוט הוא שאין לעשות כן לפי משנתנו, שהרי לפי משנתנו "חזרו לפייס כרגלים", ומן הסתם כל המשמרות השתתפו בפיס על הפר של שמיני עצרת.² אך לרבי נתן, שלא היה פיס בשמיני עצרת, שאלת רבי אלעזר היא במקום: האם מתחילים באלו שלא שילשו בפרי החג כשקובעים מי יקריב בשמיני עצרת.

אף על פי ששאלת רבי אלעזר שבירושלמי נשארת בגדר איבעיא דלא איפשטא,³ נראה פשוט שהתשובה היא שאכן לרבי נתן מתחילים מהן בשמיני עצרת. הרי ללא פיס בשמיני עצרת קשה להבין כיצד החליטו איזה משמר יקריב את קרבנות היום, אם לא שנניח שהתייחסו לשמיני כהמשך שבעת ימי החג לעניין זה. אם כן, נראה פשוט שאם בפרי החג עצמם אמרו שמי שהקריב פר היום לא יקריב פר למחר, הוא הדין לפר של שמיני עצרת.

נמצינו למדים שמחלוקת סתם משנה ורבי נתן שבירושלמי, אם היה פיס בשמיני עצרת אם לאו, היא למעשה מחלוקת גם בשאלת הקרכת הפר של שמיני עצרת, אם הוא נעשה על ידי אחד המשמרות שלא שילשו בפרי החג או שמא חוזרים כל המשמרות לפייס עליו. כך הגיעה המחלוקת לבבל, או על כל פנים כך היא נוסחה בבבל: סוגיית הירושלמי סוכמה בבבל בצורת ברייתא, "פר הבא בשמיני – בתחילה מפייסין עליו, דברי רבי, וחכמים אומרים: אחת משתי משמרות דלא שלשו בפרים עושה אותו", כשרבי היינו סתם משנתנו, וחכמים היינו רבי נתן.⁴

בעל הגמרא שלנו בבבלי לא הכיר את הרקע למחלוקת "רבי" ו"חכמים", ולא ידע ש"ברייתא" זו נשנתה "מכלל" הסתירה שבין המשנה לברייתא של רבי נתן, וזאת רק לאור השאלה ההלכתית ששאל האמורא רבי אלעזר. לכן ביקש בעל הגמרא שלנו להעמיד את משנתנו כדברי הכול, והוא הציע שהסיפא של משנתנו, "בשמיני חזרו לפייס כרגלים", יכולה להתייחס גם לפיס קטן בין שני המשמרות שלא שילשו בפרי החג [2]. ברם ברור שאין זו פשוטה של משנה, שהרי "כברגלים" פירושו "מתחילה", בהשתתפות כל עשרים וארבעה משמרות הכהונה, שכולם

2 כפשוטה של משנה, ולא כפי שטען בעל הגמרא שלנו בפיסקא [2].

3 פשוט הוא שהמשך הסוגיא שבירושלמי שם, המופיע גם בירושלמי חגיגה א ו, ע"ג: "אמר רבי יוחנן ותני כן: שמיני רגל בפני עצמו, פייס בפני עצמו, ברכה בפני עצמה, קרבן בפני עצמו...". אין בו כדי לפשוט את הבעיה הזאת, משום שברור הוא שבירייתא/ממרא זו אינה אליבא דרבי נתן, שהרי הוא סובר שאין פיס בשמיני.

4 השוו תופעה דומה בסוגיא הקדמת, "לפי המוספין", מדור 'מהלך הסוגיא ותולדותיה: המקבילה בירושלמי'.

השתתפו בקרבנות הרגל. ולא עוד אלא שאין זו עמדת ה"חכמים", שהרי לפי השחזור שלנו חכמים אלו היינו רבי נתן, ולפי הברייתא המקורית של רבי נתן שבירושלמי לא היה פיס בשמיני כלל, לא בין עשרים וארבעה משמרות ולא בין שני משמרות.

בעל הגמרא ביקש גם להעמיד את הברייתא "כל המשמרות שונות ומשלשות, חוץ משני משמרות, ששונות ואין משלשות" כדברי הכל על ידי זה שפירש שברייתא זו עוסקת בפרי החג בלבד. אין ספק שבכך הוא קלע לפשוטה של ברייתא זו: היא מתייחסת לשבעים פרי החג בלבד, ולא לפר של שמיני עצרת, בין אם היה פיס בשמיני ובין אם לאו. אין שום אפשרות לכלול את הפר של שמיני עצרת בברייתא זו של "שונות ומשלשות", שהרי אם נכלול את הפר של שמיני עצרת יקרה אחד משני דברים: או שמשמר אחד ירבע בפרים, או שכל המשמרות שונים ומשלשים חוץ ממשמר אחד, ולא חוץ משניים. פשוט, אפוא, על פי החשבון שבברייתא זו, שבעל הגמרא שלנו קלע לפשוטה של הברייתא כשפירש בפסקא [4] שהיא מתייחסת לשבעים פרים בלבד, ולא לשבעים ואחד. גם רבי נתן, הסובר שלא היה פיס לפר של שמיני עצרת ואחד המשמרות שלא שילש בפרי החג הקריב אותו, מסכים שכל המשמרות שונים ומשלשים בפרי החג, חוץ משני משמרות שונים ואין משלשים.

דומה שבעל הגמרא שלנו הביא את פסקא [6] כאן בין היתר כדי להבהיר את הבסיס הרעיוני למחלוקת רבי וחכמים שאותה הביא בפסקא [1]: הסיבה שנחלקו התנאים בשאלת הרציפות של פרי החג עם הפר של שמיני עצרת היא שפרי החג והפר של שמיני עצרת נמצאים ביחסים דיאלקטיים זה עם זה. מדובר בפרים המסמלים את אומות העולם ואת ישראל: שבעים פרים לשבעים האומות, ופר יחידי לאומה יחידה. ההתייחסות אליהם כרצף אחד מדגישה את היותם חלק ממערכת אחת של "אומות", גם אם יש בתוכה ניגודים. ההתייחסות אל הפר של שמיני עצרת כעניין בפני עצמו מדגישה את הייחוד שבישראל.

עיוני פירוש

[5-3] כמאן אזלא הא דתניא: כל המשמרות שונות ומשלשות, חוץ משני משמרות, ששונות ואין משלשות. נימא רבי ולא רבנן! אפילו תימא רבנן, מאי לא שלשו – בפרי החג. ומאי קא משמע לן? – הא קא משמע לן; מי שהקריב פרים היום לא יקריב למחר, אלא חוזרין חלילה

בפסקא [3] הציע בעל הגמרא שלנו שיש חידוש גדול בברייתא "כל המשמרות שונות ומשלשות, חוץ משנים ששונות ואין משלשות", והוא להוציא מן האפשרות שגם אחד מן השניים משלש על ידי זה שהוא מקריב את הפר של שמיני עצרת. משנדחתה אפשרות זו, ונקבע שברייתא זו אינה מתייחסת אלא לפרי החג בלבד (מה שתואם את פשוטה של הברייתא), הציע בעל הגמרא שמטרת הברייתא היא ללמד ש"מי שהקריב פרים היום לא יקריב למחר, אלא חוזרין חלילה". אך קשה להבין איזה חידוש יש בכך, שכן גם במשנתנו נאמר מפורשות "אמרו: מי שהקריב פרים היום לא יקריב למחר, אלא חוזרין חלילה".

נראה פשוט שבשאלתו "מאי קא משמע לן" לא הוטרד בעל הגמרא שלנו מן הכפילות שבין ברייתא זו למשנתנו, שכן מצאנו מקבילות לרוב בספרות התנאית, והלכות שנכפלו במשנה ובברייתא. שאלת בעל הגמרא הייתה אפוא זו: מה מחדשת לנו ברייתא זו לעומת מה שמפורש בבמדבר כט יב-לד בעניין מספר קרבנות החג? הרי חישוב פשוט מראה שאם עשרים וארבעה משמרות מתחילים בשבעים פרים, אזי עשרים ושניים ישלשו בפרים, ושניים ישנו ולא ישלשו. בעל הגמרא מבהיר שהחידוש הוא בכך שהחשיבו מאוד את הקרבת פרי החג, לכן הקפידו שלא לפייס עליהם מחדש יום יום אלא דאגו לכך שמי שהקריב היום לא יקריב למחר. זה נחשב לחידוש אף על פי שהדברים נאמרו במפורש במשנה, משום ש"מאי קא משמע לן" מתייחס לחידוש שבחומר התנאי לעומת המקראות ולא לחידוש שבברייתא לעומת המשנה.

[8] אמר רבי אלעזר: הני שבעים פרים כנגד מי – כנגד שבעים אומות. פר יחידי למה – כנגד אומה יחידה. משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: עשו לי סעודה גדולה. ליום אחרון אמר לאוהבו: עשה לי סעודה קטנה, כדי שאהנה ממך

דימוי זה של רבי אלעזר הלהיב את הדמיון של דרשנים מאוחרים. אלו המירו את "עבדיו" ו"אוהבו" ב"אורחים ו"בנו", וכיוצא באלה, והוסיפו ביטויי חיבה כדי להרבות בתיאור היחסים האינטימיים שבין הקב"ה לישראל הבאים לידי ביטוי בפר האחד של שמיני עצרת. השוו למשל פסיקתא דרב כהנא פרשה כח:

א' הק': בני כל ימי החג אנו [ט]ורחין עם האורחים, אנו ואתם נסעוד היום הזה, הוי פר אחד איל אחד... א"ר אלכסנדר: למלך שבאת לו שמחה, כל שבעת ימי המשתה היה בנו של מלך טרוח עם האורחים, וכיון שיצאו שבעת ימי המשתה א' המלך לבנו, בני יודע אני שכל שבעת ימי המשתה היית טרוח עם האורחים, ועכשיו אני ואתה נשמח יום אחד, ואיני מטריח עליך הרבה אלא תרנגול אחד וליטרא אחת של בשר...

דומה שמשל זה היה אהוב במיוחד על רש"י, והוא קשר בינו לבין המונח "עצרת" בפירושו לויקרא כג לו. לצורך העניין טבע רש"י בפירושו לפסוק ההוא את הביטוי "קשה עלי פרידתכם" כדי להסביר את אופיו של שמיני עצרת:

עצרת הוא – עצרתי אתכם אצלי. כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמן להפטר אמר בני בבקשה מכם, עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם.

רש"י שנה ושילש בדימוי זה בפירושו לבמדבר כט לה-לו:

(לה) עצרת תהיה לכם – עצורים בעשיית מלאכה. דבר אחר עצרת עצרו מלצאת, מלמד שטעון לינה. ומדרשו באגדה לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומות וכשבאין ללכת, אמר להם המקום בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם: (לו) פר אחד איל אחד – אלו כנגד ישראל, התעכבו לי מעט עוד. ולשון חבה הוא זה, כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד. משל למלך שעשה סעודה וכו', כדאיתא במס' סוכה.

הרי לפנינו חזרה על פירושו של רש"י לויקרא כג לו, בתוספת המשל המקורי ממסכת סוכה שהוקדמה לו הקדמה בצורת הגירסא המאוחרת לדימוי זה, שבה הומר האוהב בבן.⁵

[9] אמר רבי יוחנן: אוי להם לגויים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו, בזמן שבית המקדש קיים – מזבח מכפר עליהן, ועכשיו מי מכפר עליהן?

עולות המוספין של חג הסוכות אינן באות לפי פשוטן לכפר על הגויים, אלא "כנגדם". אף אם נפרש "כנגדם" במובן "בעבורם", אין כאן אלא עולה לה', ולא קרבן חטאת המכפר. נראה פשוט שדברי רבי יוחנן נאמרו במקור ללא קשר לדברי רבי אלעזר בעניין "שבעים פרים... כנגד שבעים אומות". רבי יוחנן תפס את העבודה בכלל כמכפרת על ישראל והאומות כאחת וטען שהאומות למעשה פגעו בעצמן, מבלי להבחין בכך, כשהחריבו את בית המקדש. כיוצא בזה מצאנו כמה פעמים בשם רבי יוחנן "בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם, עכשיו – שלחנו של אדם מכפר עליו", והיינו שבימי הבית כיפר המזבח על ישראל והאומות כאחד, ועכשיו השולחן מכפר בהזמנת עניים לסעודה, בברכות ובשאר דברים הנוהגים בסעודה. אך אומות העולם, שאינן מקיימות מצוות מעשיות מסביב לשולחן, אין להן תחליף למזבח, ומכאן השאלה "עכשיו מי מכפר עליהן" שנשארה בסימן שאלה.

בעל הגמרא שלנו תפס את הדמיון שבין המזבח המכפר על האומות וישראל כאחד לבין דברי רבי אלעזר בעניין שבעים פרים כנגד שבעים אומות ופר יחיד לאומה יחידה, וסמך את דברי רבי יוחנן לכאן, ובכך יצר את הרושם שהמזבח מכפר על האומות בסוכות דווקא.

5 וראו לעיל, הדיון בפרק ד, סוגיא ט, 'אסרו חג', עיוני הפירוש לפיקא [5].